

ПОТЕНЦІАЛ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ, ЙОГО ВИДИ І СУТНІСТЬ

О.П. Дяченко

Одеський державний аграрний університет

Ключові слова: ресурси, потенціал, ресурсний потенціал, виробничий потенціал, економічний потенціал.

Анотація. Розглядається поняття потенціалу підприємств виробничого, ресурсного та економічного, їх спільні та відмінні риси. Розкрито сутність цих економічних категорій, їх взаємозв'язок та зміст.

Вступ. Сільське господарство відіграє важливу роль у забезпеченні населення продуктами харчування та легкої промисловості - сировиною. Ефективна діяльність в агропромисловому секторі потребує використання досягнень науки і техніки, що забезпечить виробництво конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції.

Однією з проблем реформованих аграрних підприємств є забезпечення підвищення ефективності ресурсного потенціалу, який складається з наступних елементів: земля, матеріально-технічні та трудові ресурси.

У поєднанні всіх видів потенціалу, які використовуються в даний час: економічного, агроекономічного, виробничого, ресурсного, аграрно-ресурсного, народногосподарського, науково-технічного, - є спільна база – продуктивні сили зі своїми складовими елементами та виробничі відносини. На даний час ринкові перетворення не дали достатнього ефекту, що призвело до важкого становища аграрного сектору економіки через значну руйнацію ресурсного потенціалу, зокрема, матеріально – технічної бази (МТБ) сільськогосподарських підприємств.

Аналіз останніх досліджень. В науці на протязі останніх десятиліть відзначалося різноманіття думок вчених-економістів для розкриття сутності ресурсного потенціалу та покращення шляхів ефективності його використання. Але на даний момент однозначного визначення поняття “ресурсний потенціал” так і не існує. Поняття ресурсного потенціалу завжди знаходило належне відображення у науковій та навчальній літературі багатьох українських та зарубіжних вчених-економістів: В.Г. Андрійчука, Ф. Голлопа, В.Г. Гришина, Я.С. Гукова, Г. Ємітаука, О.Ю. Єрмакова, В.П. Зубрицького, П.Т. Саблука, М.П. Сахацького, О.В. Шибаніна, та ін.

Мета статті – узагальнити наявні в науковій літературі погляди на визначення суті поняття “потенціал підприємства”, його види та виявити їх спільні і відмінні риси.

Результати досліджень. Процес сільськогосподарського виробництва базується на поєднанні 3 - х основних компонентів: робочої сили, засобів і предметів праці. Матеріальним втіленням останнього в аграрній сфері є земля. Поєднання трудових ресурсів та предметів і засобів праці складає аграрно-ресурсний потенціал галузі, ефективність якого можна оцінити наступними економічними показниками: валовий, чистий та національний дохід, вихід валової та товарної продукції, розмір валового та чистого прибутку. Склад та структура аграрно-ресурсного потенціалу, а саме сполучення земельних, трудових та матеріальних ресурсів, має суттєві територіальні відмінності і значно впливає на розміщення виробництва, економічну ефективність та продуктивність використання потенціалу.

Для більш чіткого тлумачення даного поняття ми вважаємо за необхідне ширше розкрити категорії “ресурси” та “потенціал”.

Як видно з енциклопедичних джерел, поняття “ресурси” визначають як запаси чого-небудь, які можна використати в разі потреби [1, 2, 3].

Зокрема Мочерний С.В. вказує, що ресурси – це основні елементи виробничого потенціалу, який має в своєму розпорядженні система і який використовується для досягнення конкретних цілей економічного розвитку [4, с. 37].

Під “потенціалом” мають на увазі переважно можливості, наявні сили, засоби, запаси, що можуть бути використані [5, 6, 7, 8].

Категорія “потенціал” походить від латинського слова *potential*, що являє собою потужність, можливість. З нашої точки зору, потенціал – це можливість наявного ресурсного потенціалу забезпечувати виробництво продукції певного асортименту та відповідної якості.

Термін “потенціал” в наукових колах з'явився на початку 70-х років ХХ століття, а вже широко почав використовуватися в 80-ті роки і пов'язувався з питанням щільнішого поєднання ресурсів сільського господарства і кінцевих результатів.

Саме тому в умовах кризи аграрного виробництва важливу роль відіграє переосмислення категорії “потенціал”, його відновлення та ефективного використання на різних рівнях: від господарюючих суб'єктів до країни в цілому.

Ресурсний потенціал також можна визначити як сукупність природних техногенних матеріальних компонентів, що можуть бути залучені людиною в процесі життя і застосовані в процесі праці для виробництва різноманітних благ (споживних вартостей).

Однією з найпоширеніших думок серед вчених-економістів є та, що до складу ресурсного потенціалу належать трудові, матеріальні і земельні ресурси. З огляду на це, П.Т. Саблук зазначає: “Основними факторами сільськогосподарського виробництва є жива праця, земля та уречевлена в основних та оборотних засобах праця [9, с. 9]. Також О.М. Онищенко, Е.І. Пасхавер зазначають, що основні та оборотні фонди, трудові ресурси, що застосовуються в процесі сільськогосподарського виробництва є основою ресурсного потенціалу аграрних підприємств [10, с.26].

До складу ресурсного потенціалу аграрних підприємств належать три агреговані групи ресурсів, які роблять основний внесок у виробництво сільськогосподарської продукції. В першу групу входять природно-біологічні ресурси, до яких належать земля, вода, рослини, тварини, кліматичні й мінерально-сировинні ресурси та екологічні фактори. В другу групу включаємо трудові ресурси, які є частиною біологічних та соціальних ресурсів. Саме з участю цієї групи відбувається поєднання природи та матеріально-технічних ресурсів і відбувається виробничий процес. Основні та оборотні засоби виробництва, матеріально-технічні та фінансові ресурси складають третю групу.

Ресурсний потенціал – це сукупність технологічно, економічно й екологічно взаємозбалансованих виробничих ресурсів (матеріально-технічних, природних, біологічних і трудових), які спроможні забезпечити ефективне та екологічнобезпечне виробництво, переробку, зберігання, транспортування та реалізацію сільськогосподарської продукції для вирішення продовольчої безпеки держави.

З переходом до ринкової економіки окремим елементом ресурсного потенціалу виділяють інформацію та підприємницький хист. Тобто, саме підприємець є тим об'єднуючим фактором всіх інших елементів ресурсного потенціалу в процесі дії якого досягається певний кінцевий результат. З нашої точки зору, підприємницький хист є властивістю людини, тобто трудового потенціалу, тому виділяти його окремо не має сенсу.

Підприємництво, як складова частина бізнесу, не може існувати окремо від праці та від привласнення. Праця і підприємництво – елементи певної діяльності, що скеровані на виробництво товарів та надання послуг. Проте між ними існують певні відмінності. Якщо праця є головним елементом розвитку підприємства і основою створення продукції, то підприємництво – це змістовний, якісний бік виробництва.

Отже, основна частина вчених-економістів визначає ресурсний потенціал як сукупність певних ресурсів, що використовуються для виробництва продукції.

Характеризуючи потенціал будь-якої сфери соціально-економічної діяльності, необхідно розрізняти виробничий та ресурсний потенціали. Розділення цих термінів є об'єктивним. Адже, виробничий потенціал вказує на можливість виробництва потрібної суспільству продукції, а ресурсний – характеризує можливість організації виробництва.

Виробничий та ресурсний потенціали іноді визначають як сумарно обчислені в деякому еквіваленті: землю, трудові ресурси і виробничі фонди. Але до природних ресурсів, окрім землі, належать також опади, тривалість світлового дня, сумарна кількість температур, роза вітрів та інші. Перераховані елементи неможливо поррахувати економічними показниками в сукупності з іншими ресурсами. Ці складові не належать до затратної частини виробничого процесу, але мають значний вплив на отримані кінцеві результати: кількість отриманої продукції та її якість. Вказані ресурси необхідно обов'язково враховувати при розміщенні виробництва, оптимізації його спеціалізації.

Вчені-економісти розуміють під виробничим потенціалом взаємозв'язок між отриманою продукцією і сумарною грошовою оцінкою земельних, трудових і матеріально-технічних ресурсів.

Андрійчук В.Г. характеризує виробничий потенціал як сукупність органічно взаємопов'язаних ресурсів сільськогосподарського виробництва, що дозволяють отримати при заданих умовах об'єктивно обумовленого рівня результатів господарської діяльності [11, с. 8].

Виробничий потенціал – це сукупність взаємопов'язаних виробничих ресурсів, які взяті на стадії виробництва, котрі мають можливість забезпечити виробництво сільськогосподарської продукції в обсягах, який залежить від умов функціонування цих ресурсів. Виробничий потенціал – це нормативна величина, яка показує нормативно-можливий вихід продукції у вартісному виразі.

Кожне визначення потенціалу має тісний зв'язок з усіма іншими і його неможливо розглядати як окрему категорію. Ресурсний потенціал найбільш близький до поняття “економічний потенціал”, який в свою чергу є більш широким поняттям, ніж виробничий.

Велика Радянська Енциклопедія визначає економічний потенціал як “здатність галузей народного господарства виробляти промислову і сільськогосподарську продукцію, що визначається кількістю землі, трудових ресурсів і якістю їхньої професійної підготовки, обсягом виробничих потужностей промисловості виробничими можливостями сільського господарства [12, с. 625]. Деякі вчені розглядають економічний потенціал, як “сукупність економічних ресурсів, що функціонують у процесі виробництва і обігу, що розраховуються ... без вартості людських і природних земельних ресурсів [13, с. 32].

В. Зубрицький економічний потенціал розглядає як сучасну систему машин та інші знаряддя праці, весь науковий і виробничий арсенал, розвідані запаси сировини, енергію, трудові ресурси і виробничий досвід [14, с. 145].

М. Горшков більш ширше визначає поняття “економічний потенціал”: як соціальну категорію, що залежить від кількості трудових ресурсів і якості їхньої підготовки, обсягу виробничих потужностей промислового будівництва, виробничих можливостей сільського господарства, довжини транспортних магістралей і наявності транспортних засобів, досягнень науки і техніки, ресурсів, корисних копалин, тобто елементів складових у сукупності продуктивні сили суспільства [13, с. 34].

Ще ширше трактує поняття економічного потенціалу В. Гришин, який відносить до нього вартість земельних угідь, основних і оборотних фондів, витрати на створення соціальної інфраструктури, підготовку кадрів, будівництво доріг і на проведення меліоративних робіт [15, с. 27]. Тобто, в цю категорію він включає не лише елементи виробничої діяльності, а й рішення соціальних питань, що є ближчим до категорії “ресурсного потенціалу”.

Виробництво сільськогосподарської продукції залежить не лише від забезпеченості ресурсним потенціалом аграрних підприємств, а й від можливості його реалізації, адже реалізація можливостей напряму залежить від системи виробничих відносин, які впливають на формування оптимальних розмірів організаційно-економічних форм і безпосередньо мають вплив на відносини власності.

На ефективність використання ресурсів впливають рівень концентрації і спеціалізації виробництва. Також на ресурсовіддачу мають вплив питома вага окремого виду ресурсів в структурі ресурсного потенці-

алу. Тобто, якщо декілька господарств мають однаковий ресурсний потенціал, але в них різні названі вище фактори, або навіть один з них, то ресурсовіддача в них може відрізнитися і через це кожне господарство буде володіти різними виробничими можливостями. Таким чином, порушення оптимальної структури призводить до зниження потенціалу, тому збалансованість ресурсів потрібно підтримувати регулюванням пропорцій кількості і якості властивостей його складових.

Все ж таки головна роль належить забезпеченості аграрних підприємств земельними, трудовими та матеріально-технічними ресурсами, сукупність яких складає виробничу потужність господарства. Повне забезпечення виробничими ресурсами та їх оптимальна структура дозволяють економічній системі розв'язувати свої завдання, а саме: здійснювати виробничий процес, що є результатом взаємодії ресурсів та людини.

За змістом і призначенням серед ресурсів виділяють три групи: земельні, людські та технічні.

Трудові ресурси мають головне значення, адже лише вони здатні залучати всі інші види ресурсів до єдиного процесу виробництва, результатом якого є кінцева продукція. Саме людина має можливість визначити оптимальний склад і структуру ресурсного потенціалу, створити умови для його накопичення та відтворення, створювати нові ресурси (нові сорти сільськогосподарських культур, породи тварин, техніку та ін.).

Земельні ресурси є базисом аграрного виробництва, в результаті прикладання до якого праці та технічних засобів відбувається виробництво кінцевого продукту.

Технічні (матеріально-технічні) ресурси знаходяться між трудовими та земельними, перші з яких застосовують їх до других.

Виділені нами ресурси є рівнозначними, адже без будь-якої їх групи не відбувався і процес виробництва, але базисом все ж таки виступають ресурси природного походження.

Всі наведені вище визначення мають право на вживання, але з нашої точки зору, категорія ресурсного потенціалу не обмежується лише використанням необхідних засобів для виробництва продукції, але й має можливість застосування цих засобів в інших видах діяльності господарств.

Висновки. Підсумки з вищевикладених положень, дозволяють відзначити, що поняття "ресурсний потенціал" залежить від розвитку продуктивних сил суспільства і виробничих відносин і є складовою частиною економічного потенціалу країни. В зв'язку з цим можна сказати, що ототожнювати поняття різних видів потенціалу є некоректним, адже вони тотожні лише в загальному теоретичному аспекті дослідження економічної категорії "потенціал".

Отже, економічний потенціал складається з усіх ресурсів, що наявні в державі. Основним його елементом є виробничий потенціал, який визначає потенційні можливості сфери матеріального виробництва. Ці можливості залежать від якості та кількості ресурсів, оптимального їх співвідношення, спеціалізації виробництва, рівня технологій, що розвинуті в галузях економіки.

До складу виробничого потенціалу входить ресурсний потенціал, який в сільському господарстві формується на базі трудових і земельних ресурсів та виробничого капіталу. Збільшення ресурсного потенціалу автоматично веде до нарощування виробничого потенціалу.

Визначення суті і змісту потенціалу підприємств та його видів дозволяє виявити напрями подальших досліджень, які будуть спрямовані на розробку методичних підходів до визначення розміру потенціалу (ресурсного та виробничого) і пошуку шляхів ефективного його використання.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: ВТФ "Перун", 2003, – 1440 с.
2. Економічний словник. /За ред. П.І. Багрія, С.І. Дорогунцова. – К.: Економіка, 1973 – 622 с.
3. Словарь иностранных слов. / Под ред. В.В. Пчелкиной. – М.: Русский язык, 1989. – 624 с.
4. Основи економічної теорії. [підручн.] / За ред. С.В. Мочерного. – Тернопіль: АТ "Тарнекс", 1993. – 686 с.
5. Буряк П.Ю. Економіка праці й соціально-економічні відносини: [навч. посібн.] / П.Ю. Буряк, Б.А. Карпінський, М.І. Григор'єва. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 440 с.
6. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 3. / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред) та ін. – К.: – Видавничий центр "Академія", 2001. – 952 с.
7. Економічний словник. За ред. П.І. Багрія, С.І. Дорогунцова. – К.: Економіка, 1973 – 622 с.
8. Золотогоров В.Г. Экономика: Энциклопедический словарь. / В.Г. Золотогоров – Мн.: Интерпрес-сервис; Книжный Дом, 2003. – 720 с.
9. Саблук П.Т. Передумови і чинники розвитку фермерства в Україні / П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк // Вісник аграрної науки. - 1993. - № 2. - С. 5-13
10. Лукинов И.И. Аграрный потенциал: исчисление и использование / И.И. Лукинов, А.М. Онищенко, Б.И. Пасхавер // Вопросы экономики.-1998.- № 1. - С. 24-28
11. Андрийчук В.Г. Эффективность использования производственного потенциала в сельском хозяйстве / В.Г. Андрийчук. – К.: Экономика, 1983. – 280 с.
12. Большая Советская Энциклопедия: в 30-ти томах. 3-е. изд. Т. 20. - М.: Сов. Энциклопедия, 1975. – 700 с.
13. Горшков М.Н. Экономический потенциал / М.Н. Горшков // Экономическая энциклопедия. Политическая экономика. - М.: Советская энциклопедия. Т.4., 1980. -60 с.
14. Зубрицкий В.П. Сущность интенсификации сельского хозяйства В.П. Зубрицкий // Интенсификация производства в АПК: сущность, факторы, резервы. - Кишинев, 1987. - 300 с.
15. Гришин В.Г. Методика определения экономического потенциала АПК / В.Г. Гришин // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. -1988.-№ 12.-С. 22-34

Дяченко А.П. Потенциал сельскохозяйственных предприятий, его виды и сущность

Аннотация. Рассматривается понятие производственного, экономического и ресурсного потенциала, их общие и отличительные особенности. Раскрыта сущность этих экономических категорий, их взаимосвязь и содержание.

Ключевые слова: ресурсы, потенциал, ресурсный потенциал, производственный потенциал, экономический потенциал.

Diachenko O.P. The agricultural enterprises potential, its kinds and essence

Summary. The concept of industrial, economic and resource potential, their general and distinctive features are considered. The essence relationships and structure of these economic categories is analyzed.

Keywords: resources, potential, resource potential, industrial potential, resource potential.